

3000 3000
3000
ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՕՐԵՐՈՒՄ ԵՐԳԸ

(ԲԱՆԱՍՏԵԼԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆԻ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՎ

ՆԻԻ ԵՈՐԲ

ԿՈԶՆԱԿ ՏՊԱՐԱՆ

1949

891.99
9.96

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յառաջաբան՝ Արշակ Զօպանեանի	է 2
Ֆրանսիին Տելանօ Ռուզվելթ	3—5
Յուլիսական Ոգիով Գրուած Պոէմ Ֆրանսայի Մասին	6
Երգ Անկախութեան	7
Հայրենական Դիտողութիւն	8—10
Ողջոյն Իմ Ժողովուրդին	11—12
Վերագրաւում	13
Կիլպերդ Կղզիները, Թարաւա	14
Վահան Թէֆէեանին	15—16
Աստուածներու Տօնախմբութիւն	16
Մայրական Մաղբանք, Ծննդական	17
Յուշեր, Յուշեր	18
Մեռելներու Զայնը — 1918	19
Զատկական, Երգ Կամֆի եւ Վրէժխնդիր Յաղթանակի	21
Ո՛վ Մուսաներ Գիտցէ՛ք Որ	22
Արշաւէ՛ Առաջ, Կարմիր Բանակ	23
Կերսոնեզեան Փարոս	24—26
Տղուս Հետ	27—28
Մայրական Կտակ	28
Քեզի Հետ, Գալիֆ Գարուն	29
Մայրական Զոհողութիւն, Իմ Հոգիս	30
Համայնական Սէր	31
Նոր Տարին, Մեռելական	32

891.99
9-96

ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

u m

01 JAN 2011

19 NOV 2011

ՕՐԵՐՈՒՄ ԵՐԳԸ

(ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

ԱՐՇԱԿ ԶՕՊԱՆԵԱՆԻ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՎ

9351

ՆԻՒ ԵՈՐԳ

ԿՈԶՆԱԿ ՏՊԱՐԱՆ

1949

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Յակոբ Գուլումճեան, որուն քերթուածներու այս նոր հաւաքածուն յառաջա-
րանը հաճոյքով կը զրեմ, 1914-ի համաշխարհային պատերազմէն յետոյ Սփիւռ-
քի Հայութեան ծոցէն ըզլած՝ ամենէն խորագրաց ու ջերմաշունչ բանաստեղծներէն
մին եղաւ: Իր առաջին քերթուածները տարիներ առաջ Անահիտի մէջ է որ լոյս տե-
սան, եւ ես զանոնք սիրով հրատարակած եմ, որովհետեւ ուղեղի ճանկաւորէ չէին,
այլ՝ ձեւի թերութիւններէ մերթ զմերձ չըլլալով հանդերձ՝ հրաւառ ճիւղեր: Անկէ
ի վեր՝ ան հրատարակեց մէկ քանի հաւաքածոներ բանաստեղծութեանց, որոնք ան-
հաւասար են, բայց որոնց յաջող էջերը, եթէ զանոնք միայն ի նկատի ունենանք,
զինքը կը դասեն մեր արտասահմանեան արդի ամենէն շահեկան քերթողներուն շար-
քին մէջ:

Գուլումճեան իրեն իբր առաջնորդ ու վարպետ առած չէ Մկրտիչ Պէշիկթաշեան
մը կամ Վահան Թէքէեան մը, որոնք հետամուտ եղած են անթերի ձեւով քերթողա-
կան էջեր արտադրելու եւ ատոր համար՝ հետեւելով Պուալույի խրատին՝ «Բասն ան-
դամ դադկահին վերստին դրած են իրենց շարադրած երկը՝ զայն յղկելու եւ
դարձեալ յղկելու համար, մերթ նոր տողեր աւելցնելով ու յաճախ ջնջելով»: Գու-
լումճեան այն բանաստեղծներէն է որ իրենց ջերմ խառնուածքին ներշնչումները դը-
րեթէ նոյնութեամբ կը յանձնեն թուղթին, առանց վերատեսութեան, զոման երկար,
յամառ, դժուարահաճ աշխատանքի մը գիմելու: Ատոր համար է որ մեծապէս ան-
հաւասար են Գուլումճեանի արտադրութիւնները. բայց եթէ մերթ շատ թոյլ են ա-
նոնք եւ անխնամ ու հապճեպ շարադրուած էջերու տպաւորութիւնը կը թողուն, խո-
րապէս յուզիչ են այն կտորներուն մէջ ուր հզօր ներշնչումով մը բոցավառուած հե-
ղինակին ինքնեկ ու յորդ աւելնը կը տիրապետէ: Լաւագոյն բանաստեղծները անոնք
են որոնց երգերուն մէջ սիրտն ու միտքը հաւասարապէս ուժեղ կը յայտնուին եւ
իրար կը լրացնեն, իրար կը զօրացնեն: Գուլումճեան անոնցմէ է որոնց մէջ սիրտը
զգալապէս գերակշիռ է: Բայց եթէ ատիկա պատճառ կը դառնայ որ մերթ իր քեր-
թուածները հրապարակադրական յօդուածի ձեւ առնեն, ատիկա նաեւ՝ իր քերթ-
ուածներէն լաւագոյններուն մէջ, մասնաւորապէս իր այն էջերուն մէջ որ բազմախոց
այլ միշտ կենդանի ցեղին անօրինակ տաժէն ներշնչուած են կամ հեղինակին ըն-
կերական արդարատենչ աշխարհայեացքէն եւ կամ իր անձնական կեանքին հրճ-
ուանքներուն ու ցաւերուն, մասնաւորապէս՝ սիրոյ քաղցր ցաւին, ստեղծած խո-
րունկ յուզմունքներէն ազդուած են, Գուլումճեանի արտադրութեանց կուտայ թըր-
թում մը, յուզականութիւն մը, ջերմութիւն մը, որ զանոնք կենդանի ու տպաւո-

րիչ կը դարձնէ:
Մինչեւ Պայքարի մէջ թերթօնի ձեւով երեւումը իր Արիւնդոս Անապատ տիտ-
ղոսով նշանաւոր դործին, — որ «վէպ» մը չէ, ինչպէս ինք զայն կոչած է, այլ մարդ-
կային եղեռներուն ահաւորադոյնին ենթարկուած եւ հրաշքով անկից դերձ մնացած
հայ երիտասարդի մը յուշերուն թուղթի վրայ սեւեռումը, ես տեղեկութիւն չունէի
որ Գուլումճեան իր մատաղ տարիքին մէջ եղեր է մին այն պատանիներէն որ այդ
դժոխքն ապրեցան: Կարդալէ յետոյ այդ սարսեղանիչ նկարագրութիւնը ազատու-
թեան դատին համար 1915-16-ի շրջանին հայ ցեղին վրայ անլուր չարարանքներուն,
ու մեծազանգուած կորուսանքներուն, աւելի որոշ տեսայ Գուլումճեանի բանաստեղ-

41779-68

5294-55

ծուրթեանց լաւագոյններուն մէջ տիրող խորին զգայնութեան շնորհիւ, զարգացման, ուսնացման աղբիւրը: Այդ գործին սիրտը, արդէն ի ծնէ ջերմօրէն զգայուն, այդ զարհուրանքներուն ականատես ըլլալով, նոյն իսկ մասամբ անոնց ենթարկուելով, դարձած է ծայրայեղօրէն, գրեթէ հիւանդագոյնօրէն տրոփուն: Մարդ կը զարմանայ թէ ինչպէս երիտասարդը կրցած է այդքան տարի իր մէջ զսպուած պահել այդ նուիրական յիշատակները եւ հիմայ է որ զանոնք թուղթին յանձնելով կը տարածէ մեր ժողովուրդին մէջ: Պէտք է խոստովանել որ այդ նիւթը, որ գերազոյն նիւթերէն մէկն է հայրենասէր հայ գրողի մը համար, դեռ շատ քիչ արտայայտող ունեցած է մեր մէջ, մինչդեռ մեր բոլոր այն գրողները որ այդ ահռելի մարտիրոսութիւնը մօտէն տեսան ու զայն ապրեցան, պարտաւոր էին ուրիշ ամէն նիւթ մէկէն դնել եւ նախ եւ առաջ այդ մեծ նիւթը դարձնել իրենց ներշնչմանց աղբիւր: Արամ Անտոնեան, որ իր Փրանսերէնի թարգմանուած ու հրատարակուած մէկ կարեւոր աշխատութեամբ անհրաժեշտ ապացոյցները հրապարակ դրաւ թալաթեան ժէօն-թիւրք կառավարութեան այդ հակայական եղեռնին կազմակերպչին ըլլալուն եւ որ արդէն իսկ այդ գործին մէջ տուաւ հայ ժողովուրդի նահատակութեամբ նկարագրող ցնցիչ ուրուագիծ մը, իր այդ թանկագին աշխատանքը լրացուց յետոյ իր Մեծ Ոճիքը եւ Այն Սեւ Օրբընուն տխուրուած հատորներով ուր այդ հրէշութեանց ականատեսի իր վկայութիւնները, գրազէտի մը ձեռքով շարադրուած պատմութեան շարքի մը մէջ, հայ բոլոր ներկայ եւ ապագայ սերունդներուն հոգեւոյն ու մտքին առջեւ կը պարզեն ինչ որ կրեցին մեր հարիւր հազարաւոր եղբայրներն ու քոյրերը՝ հայ ըլլանուն համար, մեր սուրբ եւ անբաղդ դատին համար: Անտոնեան այդ գովելի ճիւղէն ի վեր, եղան մէկ զանի հայ գրողներ ալ, — Վահէ Հայկ, Համաստեղ, Ա. Անդրէասեան, Վահրամ Տէրաբեան եւ այլք — որ այդ աննախընթաց աղէտին այս կամ այն բաժինին վրայ ի լոյս ընծայեցին այդ նոյն նիւթէն ներշնչուած պատմութեանքները: Այս տողերը գրողն ալ նոյն նիւթին նուիրեց արձակ բանաստեղծութեան էջերու շարք մը որ Երվան Տեսիլ տխուրոսով երեւցաւ Կոչնակի մէջ, եւ որուն առաջին մասին Փրանսերէն թարգմանութիւնը լոյս տեսաւ Մերթիւր տը Փրանս հանդէսին մէջ: Հանգուցեալ Օշականը ուղեց այդ նիւթին յատկացնել լիակատար գրական գործ մը, սկսաւ շարադրել ու լրագրել մը մէջ մաս առ մաս հրատարակել իր Մնացորդաց վէպը, բայց էականը միայն արտայայտելու տեղ նիւթին բոլոր փուլերն ու ատոնց բոլոր ծանրամասնութիւնները ի հանդէս բերելու իր բուն ու անճիշդ մղումէն առաջնորդուած ամբողջ կանուխէն սկսաւ իր վէպին գործողութիւնը, ամբողջ յամեցաւ բուն նիւթին նախապատրաստական շրջանին եւ անոր երկրորդական մասերուն վրայ, որ երբ հասաւ եղեռնին նկարագրութեան, յոգնած ու սպառած էր արդէն, որով մնացորդացը եղաւ գործ մը կարեւոր, բայց կիսաւարտ: Երկու օտար գրողներ, մին՝ աշխարհահռչակ հրեայ վիպասան մը, Ֆրանց Վերֆէլ, իր ձեպիլ Մուսայի Քառասուն Օրբըն հզօր վէպով եւ Փրանսացի երիտասարդ գրողիտուհի մը, Փօլ Հանքի Պորտո, դուստր Եւսթիլ Մայրիմբըն Տակ գմայլելի վէպին հեղինակ մեծանուն ակադեմականին, հոյակապօրէն արտայայտեցին 1915-ի տեղահանութեանց ճիւղայնութիւնը, ազգաբնակչութիւն մը շարժարաններով բնաջինջ ընելու ձգտող ծրագրին գործադրութեան արհաւիրքը: Բայց այդ զարհուրելի ու վսեմ նիւթէն դեռ շատ բան կայ քաղելիք. անոնք որ հայ կամ օտար, գրած են անոր մասին, հեռու են զայն սպառած ըլլալէ: Գույումեանի բարեկամները շատ լաւ բան մ'ըրած են Պայքաթի մէջ իբր թերթին երեւցած այդ յուշագրութիւնը հատորի մը ձեւով հրատարակելով ու մանաւանդ մղելով հեղինակը որ այդ գործը անգլիերէնի թարգմանէ եւ այդ

թարգմանութիւնը հրատարակէ: Այդ թարգմանութիւնը կրնայ խոր տպաւորութիւն գործել Ամերիկայի եւ Անգլիոյ մէջ եւ մեր դատին որոշ ծառայութիւն մատուցանել: Ցանկալի է որ անգլիերէնի թարգմանութեան յետոյ Փրանսերէնի, ռուսերէնի եւ իտալերէնի ալ թարգմանուի. միայն թէ գործին առաջին մասը, որ չափազանց երկար նախապատրաստութիւն մըն է բուն նիւթին, համառօտութեամբ է. իսկ վերջին մասը, ուր 1914-ի պատերազմի ընթացքին Կիլիկիոյ մէջ ա'յնքան լաւ ձեւով սկսած հայ-ֆրանսական գործակցութեան ամենատխուր կերպով քայքայումը կը պատմուի, անհրաժեշտ է բարեփոխել, վասն զի Գույումեանը՝ Հայոց մեծ մասին մէջ տարածուած սխալ տեսութեան մը հետեւելով՝ այդ քայքայումը կը վերագրէ Փրանսական քաղաքականութեան վարիչներուն խոստմնադրութեան, մինչ ան է'ն առաջ աքղիւնքն է ամերիկեան հոգատարութեան ցնորքին կառչելով Փրանսական կառավարութեան դէմ դիրք բռնող հայ քաղաքական ղեկավարներուն աղէտաբեր սխալին: Այդ կսկծալի նիւթին վրայ օր մը մանրամասնօրէն պիտի գրեմ ամէն ինչ որ գիտեմ ու կը խորհիմ. հոս գէթ երկու տողով պարտաւոր էի յայտնել մտածումս, որպէս զի չկարծուի թէ Գույումեանի գրքին այդ մասին մէջ արտայայտուած գաղափարներն են, բռնուած դիրքին ունէ չափով համաձայն էմ:

Գույումեանի բանաստեղծութեանց ներկայ հաւաքածուին, ինչպէս եւ նախորդ հաւաքածուներուն մէջ, զլիւաւոր նիւթը քերթողին բուն սէրն է իր ազգին ու հայրենիքին համար, սէր՝ արտայայտուած խելայեղ պաշտումի շնորհիւ մը, որ բոլորովին բնական պիտի երեւայ երբ մարդ Արիւմոտ Անապատը կարգալով որոշ տեսնէ թէ այդ բանաստեղծը իր մատաղ տարիքին՝ երբ իր ազգայնութիւնը եւ իր արտայայտութեան միջոցները նոր պիտի կազմուէին՝ ի'նչ ահռելի տանջանքներու մէջ նահատակուելը տեսաւ իր ազգին եւ օտար համար անոր հանդէպ իր ունեցած որդիական սէրը մոլեգին տարփանքի մը փոխուեցաւ: Իր հոգեբուլիս գործով, բոլորանուէր յարումը հայ ազգին, իր խանգաւառ տարփանքը ներկայ ինքնավար փոքրիկ, բայց կենդանի, գործօն, արտադրող, յառաջդիմող Հայ Տէրութեան համար, որոնք իր երգերուն մէջ ծայրայեղ, գրեթէ արբշիւ ոգեւորութեամբ մը կը տիրեն, հասկանալի ու բնական կը թուին Արիւմոտ Անապատին ուշադիր ընթերցումէ մը յետոյ: 1915-ի դժոխքն ապրած եւ անկից ճողոպրած Հայորդիի մը համար որ բոլորէ մը՝ իր պատանեկան օրերուն՝ կարծեց թէ իր ազգին մասն է որ կը տեսնէր, ինքն հրդային Հայաստանի իրականութիւնը ամենէն սփոփիչ, ամենէն կազդուրիչ, ամենէն ոգեւորիչ բանն է որ կայ աշխարհի մէջ հայ հայրենասէրի մը համար. եւ ինձի բոլորովին բնական կը թուի որ այդ բանաստեղծը մահուինէ ազատած իր ազգին նորափետուր հայրենիքը, — ինքն հրդային Հայաստանը — իբր աննախընթաց, անթերի, ոչ մէկ ստուեր չպարունակող, միմիայն լոյսով շինուած իրականութիւն մը տեսնէ եւ տարփողէ:

Կը ցանկամ որ դեռ երկար ատեն ապրի, գործէ ու գրէ Գույումեանը: Անոր հոգեկան ուժը, որ յաղթեց զինքն իր սրտէն հարուածող հիւանդութեան, դեռ կարող է գեղեցիկ երկերու ծնունդ տալ. եւ անտարակոյս, կեանքի մէջ յառաջանալով, բազմաթիւ փորձառութեան շնորհիւ իր միտքն ու ճաշակը հետզհետէ նրբանալով ու յղկուելով, ան իր կեանքի վերջին մասին մէջ պիտի արտադրէ գործեր ուր մտածման հասունութիւնը եւ ձեւին կատարելութիւնը պիտի հաւասարին իր հրաւառ հոգւոյն հզօր թռիչքին:

Ա. ԶՊԱՆԵԱՆ

ՖՐԱՆՔԼԻՆ ՏԵԼԱՆՕ ՌՈՒԶՎԵԼԹ

Կաղնի մ'իբրեւ վիթխարի արմատն որուն խորախոր
Գրկուեր է երկրին հետ եւ հասակը մեծագոր
Կապոյտներուն կ'երկարի՝ անգօսնելով ամէն բան,
Կ'իյնայ ահա յեղակարծ հաննարագեղ այդ հսկան:

Եւ կամ արծիւ մ'ամպաստ՝ յի, որ աստղերուն հետ խաղաց
Եւ համբուրեց արեւին ա՛յտն ամէն օր վարդաբաց,
Հմկեց անոր սիրտը վեհ ո՛ւժ մը կարծես նենգազալար,
Եւ երկնապանծ քոչունն այդ ինկաւ հողին նետահա՛ր:

Մարդերուն մէջ մե՛ծ էլ ան ու կը մնայ վեհամբարձ
Բարձունքներուն վրայ նոյն, մահէն յետոյ ալ անդարձ,
Զի բարախեց սիրտը լո՛կ խորհուրդներով լուսագեղ
Եւ դադրեցաւ սիրտը խոնջ երազներով նոյն շֆեղ:

Ըզգաց քախիծն այրիին, չփառքին տրտմալար
Ու մտեցաւ ի՛նքն ալ միշտ տնագուրկին հետ անկար,
Մաքառեցաւ որ ժպտի ամէն երդիք լիութեամբ
Թշուառութիւնն չուէ յար ուրախ երկրէն մեր անափ:

Առաջնորդեց ազգը մեր, իմաստութեամբ գթառատ,
Մրբիկներու դէմ վայրի, ուժերու դէմ ժանտ ու վա՛տ,
Ու միշտ հպարտ ծածանեց իր դրօշն ուսէն անդողող,
Զարեքուն դէմ աններող եղաւ կեանքի մարտակո՛չ:

Եւ որպէսզի կենդանի երազները մընան յար,
Դառնայ անէն ու անա՛հ յաւերժական մեր աշխարհ,
Տուաւ շունչը իր վերջին ու կտակեց մեզ վառման
Յաղթանակը մօտալուտ, խաղաղաւէտ Ապագան...:

ՅՈՒԼԻԱԱԿԱՆ ՌԳԻՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ՊՈԷՄ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Ստրկութեան գիշերէն վերջ գարիւրատանջ,
Անէծք մ'եղաւ որ քունաւոր եւ անհանգիստ,
Կուգայ ահա՛ Ազատութիւնն պողպատափայլ,
Կոխկրտելով քշնամիին գանկը մոռայլ:

Կամաց, կամաց կը փշրուին ձեռքերը չար
Որ պղծեցին մարմինդ կո՛յս, բազմաչարչար,
Եւ ըմպեցին երջանկութեանդ կաթն ու գինին,
Իրաւատէր եւ ժառանգորդ իբր անգնին:

Ու նստեցան հագւոյդ վրայ անհունաբիւ,
Իբրեւ դահի՛նն եւ դաւաճան դագաղակիր,
Իբրեւ ուրախ յուզարկաւոր ապագայիդ
Եւ խեցին քեզմէ ամէն յոյս ու ժպիտ:

Հպարտ մնաց սակայն հոգիդ ըմբոստ ու մեծ,
Ազատութեան անմահ երգը խեղդուկ հնչեց
Վեհ լեռներէդ, խրճիթներէդ խոնար ու մո՛ւթ
Հատուցումի օրուն իբրեւ խօսքը անգո՛ւթ:

Ու եկեր է օրն այդ, ահա՛, սուրբ ու դաժան,
Յուլիսական իբրեւ ցատում, կարմիր խուժան,
Եւ կ'ազատէ շղթաներէդ քե՛զ մահաւոր,
Խորտակելով Նացիական Պասթիլը նո՛ր:

ԵՐԳ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

Կ'ողջունեմ քեզ, ծնունդդ քո, ազատաշունչ Ամերիկա,
Կ'ողջունեմ քո յայտնութիւնդ վսեմափառ ու գերակայ,
Վաշինկէքոնեան ըմբոստութիւնդ, պոռթկումներդ ահեղագոր,
Ու նիգերըդ արիւնահոս, յաղթանակներդ փայտաւոր:

Այժմ ողջունեմ քո անհունաբխ ու ոսկեքեւ ոգիդ անկախ,
Նպատակդ քո ուղղադատ եւ աստղածոր ուղիդ խիզախ,
Եւ մանաւանդ տեսիլքներդ արեւահոր, վագֆդ անշեղ,
Քրտիկներդ նուիրական՝ ապագայիդ համար շքեղ:

Համբարդեցի պատմութեանդ ուղիներուն վրայ քարուտ,
Եւ հոն տեսայ վաշտն ամպերուն, եւ մրրիկներ բոսոր ու մութ,
Բռնութիւնը հաստատած էր երկինքիդ մէջ վրանն իր գոց,
Բազմութիւններ դարձեր էին կրփոտ ովկիան մ'ահագնակոծ:

Յետոյ դարձաւ ովկիանոսն այդ փրփրաշառաչ վաճի ու ընթացք,
Փոյ Ռիվերեան արշաւ մ'ահեղ, ազատաքեւ ու վեհ սլացք,
Եւ ողողեց Նոր Աշխարհի ափերը պիրկ, դարանակալ,
Քշեց տարաւ Գէորգ Ե.ի քաթը քախծոտ ու բռնակալ:

Վելի Ֆորմեան հերոսներու արիւնն եղաւ ցուրտ խանձարուր
Անկախութեանդ ոսկի մանկան, ծնած որպէս հրաշք մը սուրբ,
Եւ ան մեծցաւ Աբալաշեան լեռներու պէս երկնահասակ,
Եւ աստղերու գոհարն անքիւ եղաւ գլխին դափնեպըսակ:

Եկաւ յետոյ չար ուրական, մա'հ սպառնաց պատանիին,
Եւ կապարէ քաթով զարկաւ անոր սրտին ռոտիւր հին,
Բայց չբացաւ վտանգները կործանարար որպէս սեւ շուֆ,
Խաղաղութեան լոյսն ողողեց հորիզոններն վարդափափուկ:

Այսպէս ազատ Ամերիկան հայեացքները ուղղեց հեռուն,
Ուր պահուած էր կապոյտին մէջ երազը մեծ գալիքներուն,
Խոնարհեցան առջեւն իրեն լեռներն հսկայ, ճիւղագագաթ,
Եւ անտառներ վայրի բացին ծոցերն իրենց կոյս, շողալաք:

Տէր կը դառնար ռամիկն հողին ու կը շինէր իր տունն արդար,
Երբ խլեցին զանոնք ձեռքէն նոր օրերու տէրերը չար,
Ստրկութեան լուծը դրին սեւամորթի վզին մապուկ,
Պիտի հեծէր ներմակ մարդն ալ նոյն շղթային տակ չարաշուփ:

Ու Լինքոլնեան դարը հասաւ արդարագոտ ու բազմաձայն,
Եւ անկաշկանդ օրեր բացին իրենց գիրկը լուսեղ ու լայն,
Ազատուած էր խափշիկն ստրուկ եւ երկինքը դարձեր կապոյտ,
Կը բաբախէր երջանկութիւնն լուսապարիկ իբրեւ արտոյտ:

Ինկաւ քէեւ հսկայ կազմին մութին մէջէն կացինահար,
Դարը քալեց անսանձարգել արեւներուն լուսակէզ յար,
Եղբայրութեան գաղափարը բոցէ ճիւղն վըրայ նստած
Քառասմբակ առաջ խուժեց դաշտերու մէջ արնակալած:

Եւ կամրջեց երկաթուղին Ադլամտեանը Արեւմուտքին,
Ծխնելոյզներն իրենց շունչով մըրոտեցին աչքն երկինքին,
Խոնարհներուն բաղդը նոյնն էր ամենուրեք եւ ամէն ժամ,
Նոյն բաժակէն մաշակեցին կեանքի գինին խառն, դառնահամ:

Բայց միութեամբ անոնք դարձան ահագնայնորդ ուժ, նըպատակ,
Եւ իրաւունք, անկապտելի ազատութիւն, վնիւ ու կամք,
Եւ լայն բացաւ Ամերիկան իր դռները ամբոխներուն,
Կը փնտռէին ափ մ'հիւրընկալ, որոնց կեանքն էր սարսափ մ'ետուն:

Բայց հեզեցին ումանք յետոյ գաղափարը ձեփըրսընեան
Եւ ռամիկին շահագործուած մակտին դրին վերք ու խարան,
Ու նետեցին Ամերիկան ռազմերու մէջ կայսերապաշտ,
Վաշինկէքոնեան երկիրն այս սէզ արդարութեան հետը անհաշտ:

Հողը ծարաւ յետոյ քամեց արիւնն անոնց վարդակարմիր,
Հեղեղուեցան սրտերը խո'ր քախծներով անձայրածիր,
Աննըպատակ քառամեցաւ միլիոններու կեանքը բողբոջ,
Մահը դարձաւ դժնետեսիլ ամէն դրան հիւրը անկոյ:

Ու հաշմանդամ ողջերն անյոյս, կազմալուծուած որպէս բանակ,
Սիրածներու իրենց գրկին վերադառնան անյաղթանակ,
Եւ ողջունեց դաժանափութ քշուառութիւնն զիրենք շուտով,
Խայք ու կոշկոն բերին իրենց ամէն ծագող արեւ ու հով:

Նըւաղեցան մոքոռներու երգերն աննիգ, հեշտ ու անդուլ,
Որսի ելաւ անգործութեան ճիւղն անսիրտ, ամենակուլ,
Ձեռք չեղարեց հայրենիքը գաւակներուն իր ուժաւամ,
Ունեւորը ըմպեց գինին եւ վայելեց կեանքը փարքամ:

Բայց Հուլիքեան գեհեռնէն վերջ Ռուզվելդն եկաւ տիտանական,
Եւ անգամ մ'ալ ժպտեցաւ դառն, յուսակորոյս Ամերիկան,
Եւ հասարակ մարդու անխախտ իրաւունքին դարը հասաւ
Խոստումներով լուսաբարախ եւ ընթացքով երջանկարշաւ:

Օր մ'ալ յանկարծ ճեղքուեցաւ ամպակուտակ երկինքը դէժ,
Ատելութեան անձրեւն իջաւ քինախնդիր որպէս վըրէժ,
Եւ Հիթլերեան վռնակները ատամն իրենց մըլտեցին սուր,
Եւրոպայի մըսին փափուկ եւ հոգիին մահասարսուտ:

Զարկաւ յետոյ վիշապաքաք աղէտն անյայտ եւ ամպաքեւ,
Փըրլ Հարպըրի քննաքաքախ եւ յանցաւոր գլխին քեքեւ,
Ցնցուեցաւ Ամերիկան կսկիծներով վերքերուն խոր
Եւ լարուեցաւ փոքորկաշաչ վըտանգներուն դէմ մահաւոր:

Եւ լըծուեր է արնափրփուր մեծ մարտերու ան վնասկան,
Զինակից են Զինն ու Անգլիան, Կարմիր Բանակն Սքալինեան,
Մեծ ու փոքր ազգերն համայն արիւնեցան, կ'արիւնին դեռ,
Նոյն ռալսի դէմ կը կռուին, Ազատութեան համար անմեռ:

Ու կը քնդան երկինք, երկիր ցատումներով դըժոխագոռ,
Եւ քշնամին վայրագ ու նենգ կը տապալի շուտով անգոր,
Ու կը ժպտի աշխարհին հետ վաղուայ հպարտ Ամերիկան,
Գալիֆներու ժպտով անվիշտ, անդորրութեամբ եղբայրական:

Ես կ'ողջունեմ առաւօտը այդ լուսաբուրդիս որ պիտի գայ,
Կ'ողջունեմ քեզ, իմ Նոր Աշխարհ, երջանկաւէտ իմ ապագայ,
Եւ մանաւանդ կ'ողջունեմ քու որդիներուդ ճիգը հերոս,
Եւ արիւնըդ բոցակարմիր վաղուան համար արեւահոս...:

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

Հագար ու մէկ դիտողութիւն կ'ընեն քեզ դէմ
Իմ հարագա՛տ, իմ հայրենիք երջանկաւառ,
Հեռուներէն քեզ կը նային դժոխանեմ,
Ու չեն տեսներ մինչեւ անգամ հայոց աշխարհ:

Քեզ կ'ուրանան ոմանք, նոյն իսկ, իբրեւ տըլտեղծ
Եւ անարժէք կտակ մ'յիմար, որմէ բաժին,
Մաս չունեցան եւ մնացին միշտ առանձին՝
Քեզմէ հեռու ու չ'զգացին սէրըդ քո մեծ:

Մա՛շր իմ, երբէք, հաղորդակից չեղան երբէք,
Քեզ հոգեւին, քէեւ տուիր անոնց կաքէդ
Առատաբաշխ բաժինն իրենց. անոնք անգէտ
Անիծեցին մայրութիւնըդ ալ վշտաբեկ:

Դեռ ի՞նչ կ'ուզեն, հայրենիք իմ, ի՞նչ կ'ուզեն դեռ,
Այ աւելի քեզմէ ազատ, պերնահասակ,
Այ աւելի փառքի օրե՞ր, դափնեպսա՞կ,
Ի՞նչ կ'երագեն ա՛յ աւելի մեծ, աներեր:

Կ'ըսեն քէ՛ դուն, ո՛հ, ազատ չես որպէս արծիւ,
Կը կաշկանդեն հեռու ձեռքեր քեզ բռնութեամբ,
Ո՛ւր են տեսած անոնք այսֆան ճախր անխաբիսափ,
Ոգու այսպէս շանթէ սլացք, աստղեր անթիւ:

Մեր մըքամած երկնին վրայ այսֆան փայլուն,
Մեր տֆնութեամբ հրավառուող այսֆան լոյսեր,
Բռնութեան դէմ ապստամբող այսֆան սուսեր,
Այսֆան անսանձ, ոգեւորիչ օ՛ր բարախուն:

Ո՞վ կըտակեց այս օրերուն գնացքը խօլ,
Ժողովուրդիս մէջ կուտակուած այսֆան մեծ ուժ,
Ու խորտակիչ կամֆի այսֆան մըրիկ ու մուրն,
Այսֆա՛ն խոստում գալիքներու արեւագօլ:

Ո՞ր դարու մէջ մարդը սիրեց այնքան զիրար,
Եւ առաւօտն ալ բացուեցաւ՝ այսֆա՛ն շքեղ,
Ո՞ր երկրի մէջ այսֆան մաքուր սրտով անմեղ
Ողջունեցին՝ զիրար մարդիկ որպէս Ֆրայր:

Ո՞ր դարու մէջ տէրերն այսպէս եղան իսպառ
Գահակործան օրէնքներուն հետ անիրաւ,
Ո՞ր դարու մէջ այսֆան ազա՛տ խօսք լիաբաւ,
Առատ գինի, երգ ունեցաւ մարդը խոնարհ:

Ո՞ր դարու մէջ արտադրողը այսպէս հըպարտ,
Սէգ ճակատով պըտըտեցաւ եւ իբրեւ տէր
Եւ տիրական՝ գոհ վայելեց ինչ որ ի՛րն էր,
Հովանիին տակ օրէնքին արդարադատ:

Դուն լուռ անցի՛ր, հայրենի՛ք իմ, ոսկեհամանչ,
Ապերախտներն թող ուրանան եթէ կ'ուզեն,
Թող ուրանան, ու կ'ուրանան քո վառ լոյսէն,
Մատաղ ըլլամ ես քո ձայնին, մա՛յր որդեկանչ:

ՈՂՋՈ՛ՅՆ ԻՄ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

Եզրայրական ողջո՛յն քեզ, ժողովուրդ իմ հայկական,
Հսկայաշունչ այս երկրի խոստմնագեղ ափերէն,
Ազատամարտ ճիգերուդ արիւնայորդ ու վառման,
Ողջո՛յն կամֆիդ անխորտակ, պայքարներուդ հրեղէն...:

Զէնք ու զրահ ես հագեր ու կը կռուիս անվեհեր
Ոսոյսներուն դէմ դաժան, որ օրերդ փայլին միշտ
Ու վայելես պտուղներն խաղաղութան օրհնաբեր
Աշխարհիդ մէջ անմահ, նորակառոյց ու անվիշտ:

Զինուոր ես դու Սասունցի Դաւիթի թուր-կայծակով,
Երկինքի մէջ կը թռչի՛ս անեղատույլ ու խիզախ,
Կը կորնչին առ յաւէտ թշնամիներդ անկորով,
Տիեզերքը կը սարսի քո ցատումէդ երկնաբախ:

Մեծ բանակին մէջ կարմիր յաղթանակատ կը փայտ,
Աչքերուդ մէջ կը փայլի Արարատեան արեւն յորդ,
Բռներ ես դուն յաղթութեան ճամբան վսեմ, լուսերես,
Նոր օրերու իմ խնդուն, անպարտե՛լի ժողովուրդ...:

Եւ արիւնդ կը հոսի եթէ այսօր քո առատ,
Տուրքն է այդ քո կամաւոր Ազատութեան Աշխարհին,
Փառփիդ լոյսերն են դարձեր Սքալինկրատ, Լեւինկրատ,
Արեւ մնա՛ միշտ ուղիդ եւ օրերդ լուսածին...:

ՎԵՐԱԳՐԱԻՈՒՄ

Կը խոյանար յաղթավագ բանակն հօր դէպի գիւղ,
Վըրէժներու իբրեւ լեռ, ցաւամներով աներկիւղ,
Լճած էր գայն իր ետին երբ նահանջն էր պարտադիր,
Օրն յաղթանակ կը բերէր քշնամիին դաւադիր:

Անկէ յետոյ գրուեցաւ Սթալինկրատին փառքը վառ,
Խարժով, Գիւլ մերն եղան, Լենինկրատին հետ անմար...
Հիմա գիւղին մօտեցաւ ահեղասոյլ զօրքը մեր
Եւ հարուածե՛ց ռախիսն ժանտատեսիլ, մահաբեր:

Խորտակուած էր դիրքն անոր, լեցուեր ամէն խրամատ,
Ու չհաւաւ օգնութեան ձեռքը ջախջախ, հարահատ.
Ո՛վ որ կրցաւ հողապրիլ փախաւ անշունչ ու արագ,
Ճգմուեցան ուրիշներ մեր բանակին ռախին տակ:

Ու դուրս եկան խնդութեամբ քագստոցէն իրենց մութ,
Վերապրողներն կեանքն որոնց եղաւ սարսափ մը անգութ,
Ճանչցաւ ծերուկն իր որդին եւ համբուրեց կարօտով,
Ուրախութեան արցունքներն դարձան հեղեղ, անափ ծով:

Փաթթուեցաւ ամուսնոյն կինը ցաւէն խելագար,
Գրկին մէջը անսնունդ փոքրիկն անշունչ կը խռար...
Հայրը օրհնեց համբոյրով քանգիստ գաւակն իր խիզախ,
Անծանօթներ գրկուեցան ծանօթներու պէս ուրախ:

Ժամանակը շուտ բուժեց գիւղին վերքը ցաւատանջ,
Ու չմնաց մութ, աւեր, դարձաւ ամէն ինչ հանանջ,
Երջանկութեան գրկին մէջ կեանքը շնչեց հեշտաւէտ
Զի արեւը չմթնեց Ազատութեան առ յաւէտ...:

ԿԻԼՊԵՐԴ ԿՂԶԻՆԵՐԸ

Թ Ա Ր Ա Վ Ա

Կապոյտին մէջ հեշտ կը ննջէ կղզին շնչող վիշապ մ'իբրեւ,
Քարացած է կարծես հապուկ մոլեգնութիւնն հագարաքե՛ւ,
Ու քամակին վրայ կ'իջնէ լուսինն ամպին քեւէն կախուած,
Գոգցես անոր ծանրութեան տակ կ'արքննայ ան, կուտայ հարուած:

Ու կը լսուի ռվկիանոսին արծաթ-աճայն կանչը տխուր,
Որ ծառերուն մէջը կ'իյնայ եւ կը լուծուի անձայն ու լուռ,
Խաղաղական գիշերն այսպէս կը մօտենայ արշալոյսին
Լռութեան մէջ մշուշաւօղ եւ հալեր է արդէն լուսին:

Ու կը ճեղքեն մթութիւնը պտուտակներ գերք ուրական,
Երբ կը խուժէ քոչուններու վայրի երամ մ'գիշերական,
Ահագնութեամբ զարհուրագօր, յանկարծաբախ կը ձգեն վար
Վըլէժիսնդիր իրենց սրտին կատաղութիւնն ստելավառ:

Ու կը բանան հրդեհաշունչ բերանն իրենց զերք հրաբուխ
Ռազմանաւերն, կը շարքտեն մահաշառաչ լավա ու մուխ,
Կը ցնցուի կղզին հիմէն, կը բռնկի անտառը մութ,
Կ'ըսես հիմա կ'անհետանայ ու կը դառնայ ջուրէ անդունդ:

Բայց լուր է ռախը նենգ եւ կ'սպասէ պահին յարմար,
Եւ նաւերու տորմիղն ահա կուգայ անվերջ եւ անդադար:
Ու կը նետուին ջուրերուն մէջ գինուորները վրիժառու,
Զենքերն իրենց գլխին բռնած՝ հագարներ են ափէն հեռու:

Խիտ շարքերով երբ կը հասնին աւազներուն վրայ ծովին,
Յորդ կ'արձակեն կրակն իրենց ռախները վա՛տ, դաւածին:
Կը խաւարի լոյսն աչքերուն՝ երազներով անուշավառ,
Ծաղկահասակ գինուորներուն — տղադ գնա՛ց, սգաւոր մայր....

Կը կուտակուին դիակները ովկիանոսին փրփուրով քաց,
Բայց ուրիշներ կը յարձակին, ահա՛ դիրք մ'ալ, դիրք մ'ալ գնաց,
Կը խորտակուի ամէն պատուար եւ ամբուքիւն, ծակ ու խրամ,
Փշրուած է ճաքոնն յետին գրոհին տակ հզօրակամ:

Մե'րն է արդէն ճաքոնական ամուր կղզին՝ աւեր հիմա
Ու չի շնչեր կապոյտին մէջ ննջող վիշապն այդ անխնայ,
Խլած ենք, տե'ս, անկարելի Յաղթութիւնը դաճաղակիր,
Մեր սիրելի գաւակներուն արիւնովը բոցակարմիր:

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻՆ

Միամիտներ հաւատացին քէ՛ տրտմաւէ՛տ մի սեր օր
Կ'իյնայ արեւն իր գահէն, ալ չի՛ ժպտիր լուսին նոր,
Մէկի՛կ մէկի՛կ կը մարին յաւերժալո՛յս աստղերն ալ,
Եւ Սկիզբը կը դառնայ լռի՛ն վախճան մթածա՛լ:

Միամիտներ հաւատացի՛ն Հայու հոգիդ մշտաւո՛ւր
Մահուան առջեւ կը շիջի՛, կ'ըլլայ անոր անձնատո՛ւր,
Ամագոնեան երգերուդ ակունքները մեղրաւէտ,
Գուցէ օր մը կը ցամփին, անմահաշունչ իմ վարպե՛տ...

Աւա՛ղ, անոնք չզգացին քէ՛ քնարիդ վրբայ յա՛ր
Հնչեց Կեանքի անվախճան, Սիրոյ երգը քնիշալա՛ր,
Հայու Հոգին երգելո՛ւլ անոր վսեմ մասն եղար,
Խորահաւատ անոր պէս եւ անոր պէշ մշտավառ...:

ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Գինետօն է կենսաւրախ Աստուածներու խելայեղ
Կ'սպասէին, որոնք յար այս օրերու փառաւե՛ղ,
Վրէժներով մեր ցնցուն, ցատումներով մեր արդար
Դարձեր էին անհամբեր, կը վիճէին անդադար:

Հասար անոնց վա՛րդ ոռոգին մո՛ւլս մը վարէն ալեծո՛ւփ,
Կը շրպտէր գոր երկինք ուրական մը կարծես սուրբ,
Աստուածային աչքերուն ծայրովն իրենց նայեցան
Ամպերէն վար դէպ երկիր՝ աւերներով ցիրուցան:

«Նացի գիւղեր կ'այրի՛ն հոն», ցնծութիւնով ըսաւ մին,
«Ու կը հասնի մինչեւ մեզ հրդեհներու սիւֆօնին,
Արդարներու տո՛ւնն եղաւ մինչեւ երէկ հո՛ւր, մոխի՛ր,
Հիմա՛ սակայն կը բռնկի՛ն չարերունը դաւադիր...»

Որոշեցին Աստուածներն գինի խմել երկնահամ,
Պարերգելով անընդհատ դարձեր էին ուժափա՛մ...
Եւ պոէտը մտնելով գաղտգաղտի անոնց մօտ,
Խմեց ինչ որ գտաւ հոն եւ յօրհնեց երգն այս յո՛րդ...:

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ

Յաղթանակը թող շո՛ւտ հասնի փառքը ուսին,
հլուած մահով ժանտատեսիլ սեւ Արեւին,
Որդի՛, ըլլայ վերադարձըդ հեշտ ու արագ,
Երազին պէս, արեւին պէս լուսավարակ:

Ա՛հ, շուտ իջնէ խաղաղութիւնն ամպրոպաբեւ,
Երջանկութեամբ գալիքն աշունչ, սրտով թեթեւ,
Ուղիներդ դալար ըլլա՛ն, քաղցրիկ որդի,
Օդըն՝ անուշ եւ բալասան՝ արեւն յուրթի

Հովեր դառնան քեզ առագաստ, մրրիկներն ալ
Քե՛զ ինձ բերող նաւերն ըլլան լուսաբաւա՛լ,
Զի՛ խափանէ մութը նամբադ քու փառահեղ՛ւր,
Կայծակի պէս թռիւր արագ, մօրդ եկո՛ւր:

Ա՛հ, քեզ տեսնեմ, իմ մէկ հատիկ, ո՛ղջ աչքերով,
Ու թող հանգչի կարօտովդ սիրտս վրդով,
Գո՛հ կը փակեմ աչքերըս իմ՝ յաւիտեան ես,
Վերադարձիդ երջանկութեամբ լոյս ու հրկէզ...:

ԾՆՆԴԱԿԱՆ

Ողջո՛յն քեզ օր վեհափառ, որ կը բացուիս լուսեղէն
Իբրեւ ծաղիկ մ'օրհնութեան՝ անմահօրէն բուրաւէտ,
Ու կ'ուռնանայ քեզի պէս, կը տարածուի քեզի հետ
Մեր յոյսերուն կոկոնն ալ՝ խլուած երէկ դեռ նիւղէն:

Ու ծագումիդ պէս խնդան, յայտնութեանդ պէս վսեմ
Երջանկութիւն կը բաժնէ Գալիքներու սերմնացանն,
Հաւատացիմք զի անոր, ա՛յդ հաւատով անեցան
Մեր տրտմութեան օրերուն արեւները մահաւսեմ:

Ողջո՛յն քեզ օր դիւրական, աստուածօրէն լուսայորդ,
Խաղաղութեան դո՛ւտորն ես դուն՝ Յաղթանակով պսակուած,
Ողջո՛յն եւ քե՛զ բարեկամ, խոնարհ ընկեր եւ Աստուած,
Զ'ըլլաս գոնէ այս անգամ խաչելութեան վե՛հ նամբորդ...:

ՅՈՒՇԵ՛Ր, ՅՈՒՇԵ՛Ր

Ո՛վ հին յուշեր, անուշ յուշե՛ր,
Ինձ ձգեցիք միա՛յն փուշե՛ր,
Վայելքներէն ձեր վարդ ու խո՛ւնկ
Վէրքե՛ր ունիմ միայն խորունկ:

Զիս խաբելու համար տուի՛ք
Երանաւէ՛տ ամեն տեսիլք,
Եւ իմ հոգիս վշտով մընաց
Հանոյքներէն վերջ երկնայա՛ծ:

Ու կը խլե՛ն ինձմէ հիմայ
Հին յուշերըս աստղահմա՛յ,
Ցաւերն անգամ անո՛ւշ, անոնց,
Մոռացութեան ձեռքերով բո՛ց:

Ա՛հ հին յուշեր, փափկիկ յուշեր,
Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ձեզ չեմ յիշեր,
Եկէ՛ք ինձի, ա՛հ ետ եկէ՛ք
Սարսուռներով ձեր վշտաբեկ:

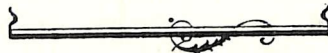
ՄԵՌԵԼՆԵՐՈՒ ԶԱՅՆԸ — 1918

Ես մեռելներ կը տեսնեմ, բոլորն ալ ինձ ծանօթ,
Հանդիպեցանք իրարու մի յաղթական առաւօտ,
Ողջունեցին անոնք զի՛ս գերեզմանէն իրենց մութ,
Ոսկրացած ձեռքերով եւ աչքերով խո՛ր անդունդ:

Գիշերական էր անոնց միօրինակ ձայնը պաղ,
Երբ խօսեցան ինծի հետ խորհուրդներով անծիծաղ,
Ըսին. «մեռա՛նք ձեզ համար, մահը եղաւ մեր տխո՛ւր,
Ո՛ր, չի տեսանք օր, արեւ կեանքի բանտին մէջ անդունդ»:

Ըսին. «Տուինք Արեւին սիրով ամէն, ամէն ի՛նչ,
Լափեց մահը սիրտը մեր երազներով կախարդիչ,
Դարձաւ հանոյ՛ք գերագոյն մեր վերքերուն ցաւը խո՛ր,
Գիտէինք թէ կը մեռնինք վաղուան համար լուսաւոր»:

Ես կը տեսնեմ վերստի՛ն, տրտմաբախիծ մեռելներ՛ր,
Հին օրերէն ծանօթ ինձ, որոնք հետս կ'ապրին դէռ,
Ու կ'ողջունեն դարձեալ զիս, իրենց կսկիծն է անապի,
Մեռելները ո՛ր կուլան արցունքներով յուսախար...:

ԶԱՏԿԱԿԱՆ

Վերջիշելով անիրաւ մահդ մարդոց ձեռքով բիրտ
Ամեն տարի կ'ընկնուի արդարախոհ իմ հէ՛տ սիրտ,
Կ'ըմբոստանայ կրկնակի, կ'ուզէ դառնալ մշտագոյ
Հագարամեայ վրէժիդ հիւլեական ոռ՛մբը գոռ:

Նոյն ձեռքերը չարաշարժ, նոյն մարդերը ո՛ր, անկցի՛ն,
Անմահական մահէդ վերջ նոր Յիսուսներ խաչեցի՛ն,
Սերնդական մահն անոնց դարակուտակ ու դաժան
Եղաւ հագար անգամ խո՛ր, կսկիծն անոնց անվախեան:

Ու գոհերը նորանուն նոյնի՛կ յոյսը չունեցան
Վեհ Յարութեա՛ն մ'երագին եւ կամ արդար հատուցման,
Թէեւ խաչէն հայցեցին Աստուածային օգնութի՛ւն,
Յաստմն Անոր՝ բոցալատ, երկինքներու մէջ արքուն:

Դուն որ հիմա վերն ես գոհ, վերայառնեալ ո՛վ Յիսուս,
Զբաւորին տուիր հաց, տուիր կոյրին աչքի լոյս,
Ու ներեցիր մինչեւ իսկ անոնց որ քեզ խաչեցին...
Զ'ըլլա՛յ, չ'ըլլայ որ ներես Յուդաներուն նորածին:

ԵՐԳ ԿԱՄՔԻ ԵՒ ՎՐԷժԻՆԴԻՐ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ

Պոէտական խնդութեամբ կ'երգեմ ահա նորէն ես
Այս օրերու մարտագո՛ն, վրէժխնդիր երգը վէս,
Պարգած դքոջակն ահարկու խրոխտապանձ բառերուս,
Ես կը քալեմ դէպի մեծ յաղթանակներ՛ր երկնացունց:

Կը հետեւին իմ ձայնիս՝ մրրկաշաչ ու ահեղ,
Մեր բանակներն ալեկոծ, ատելութեամբ մահագեղ,
Ու գիտենք թէ կը հասնինք նպատակին մեր դաժան,
Ալ չի՛ շնչեր օդը ջինջ մեր բշնամին նենգ ու ժանտ:

Գիտե՛նք վախճանն այս մամբուն, որ կը տանի յաղթութեան,
Զի արդար է կիրքը մեր, որոշումը՝ վնասկա՛ն,
Ու կը փակի արդէն իսկ գարշապարին մեր կծու,
Պիղծ արիւնը սոսիսին, կ'իջնէ հարուած մահացու...:

Մեր արիւնով գնեցինք այս օրերու Յոյսը վա՛ն,
Տուինք անոր մեր հոգին՝ մերթ պարտուած ու անկար,
Յաւէտ սակայն մաքառող, վնեւում որ պէ՛տք է գան
Վրիժաբորբոք օրերն այս, յաղթասուց Ապագան:

* * *

Պաշտական խնդրութեամբ կ'երգեմ անա մորէն ես
Այս օրերու մահացու, վրէժխնդիր երգը վե՛ս:

Ա՛Ղ ՄՈՒՍԱՆԵՐ ԳԻՏՑՔԷ ՈՐ

Ո՛վ մուսաներ փափկագին,
Ո՛վ վարդեղէն ոգիներ,
Որ կը շոյէք իմ հոգին
Լոյս մատներով ձեր քիթեռ.

Երախտապարտ եմ յաւէ՛տ,
Քրնճոյշ կոյսեր երկնահիւս,
Որ ձեր շունչով արփաւէտ
Վառ կը պահէք իմ հոգիս:

Ու կը գռեւէք ինձ համար
Շրմորհները ձեր անհուն,
Որ ձեր սիրով գինով յար
Տաղեր երգեմ ո՛ր խրնդուն:

Ա՛հ մուսաներ գիտցէ՛ք որ
Կը խաւարի օրըս լոյս,
Երբ գիս զըրկէ՛ք բեղմնաւոր
Զեր վառ շունչէն փրփրաշոյգ:

ԱՐՇԱԻԷ՝ ԱՌԱՋ, ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿ

Ո՛վ երկնադարդ դուն շանթեղէն ուժ, կարմիր փոքորիկ
Ոսկի վրէժի եւ արդարութեան վիթխարի ալիք,
Բռներ ես արդէն վերջին յաղթութեան բոցեղէն մամբան,
Արշաւներուդ տակ վայրագ քշմամբն կ'իյնայ անկեմդան...:

Եւ տիեզերական ինչպէս ամեհի կուտակուած հեղեղ
Կը խուժես առաջ յո՛րդ փրփուրներով, կրճով մահագեղ
Բնաջինջ կ'ընես, կ'աւրես ինչ տանիս գազիր քշմամունջ,
Ո՛ր ժանտատեսիլ հետքերն անգամ գորշ ու մահագոյն:

Կը փրկես շուտով անոր ձեռքն ինկած հողերդ բոլոր
Գիւղ ու քաղաքներ կիսաքանդ ու կոյր, սե՛ւ, պատանքաւոր
Ուր որ կը հասնի շուքդ փրկարար, ո՛վ կարմիր բանա՛կ
Արեւ կը փայլի, կը ծաղկին դարձեալ մոխի՛ր, աւերակ:

Քուկդ եմ արդէն Օրէլ, Պելկորոս ու չֆնաղ հարճով:
Շուտով կը խլես Սմոլենսկ, Քիւեւ՝ կոխով, փառքով,
Եւ երկրի գով, Ուքրանիոյ պերն երկինքներուն տակ,
Կը շնչէ դարձեալ ժողովուրդն ազատ, անվիշտ, գոհունակ:

Արշաւէ՛ առաջ եւ կանգ մի առներ ո՛վ Բանակ կարմիր,
Եւ շե՛շտ քող իջնէ հարուածդ գլխին սոսիսն նանիր,
Վրէժիդ հուրով խաւար երկինքներ մրրկին, փայլին,
Դժոխք քո՛ղ դառնայ հողը քշմամբ, մահաւեր Պերլին...:

ԿԵՐՍՈՆԵԶԵԱՆ ՓԱՐՈՍ

Նուէր՝ ՀԱԶԱՐԱՊԵՏ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆԻՆ ԵՒ ՍԵՎԱՍՏԱՓՈԼԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ

Մարեցաւ ան ռախներու ճեղքովն երէկ,
հրիմական երկինքներու տակ վշտաբեկ,
Այրի դարձաւ Սեվաստափոլն լացակամած,
Հին օրերու յոյսը կարծես յաւէտ կորած:

Պաշտպանեց զայն ժողովուրդը ազատասէր
Կամփովն ահեղ, որ դարձեր էր ամեհի լեռ,
Եւ ուխտած էր պահել զայն միշտ լուսապայծառ,
Խորհուրդն իբրեւ իր օրերուն արեւովառ:

Եւ Փարոսը պահեց շունչը յաւերժալո՛յս
Կռիւներու մէջն իսկ ահե՛ղ, անխրախոյս...
Եկաւ, հասաւ նենգ բշնամին մօտիկն անոր,
Իբրեւ հրէշ փաթորկաճայն ու ահաւոր:

Ու ռունգերէն փչեց փամի կայծակնաշա՛չ,
Ու նետուեցաւ կատաղութեամբ դէպի՛ առաջ,
Բարբոքած էր գայրոյթն անհուն իր լուսատեաց,
Իր գոռումէն քնդաց երկիրն մթափալած:

Սեղմուեցաւ օղակն ամուր ֆաղափին շուրջ
Սպառնաց զայն դարձնել մութ ու անշունչ,
Բայց կռուեցան մարտիկները ահեղասա՛ստ,
Երկրին սէրը իրենց կուրծքին զրահ ու լա՛ստ:

Եւ պլպլաց փարոսն այնտեղ, մութին մէջ խոր,
Ոգու իբրեւ անմահ կրակ եւ շունչ հօօ՛ր,
Հերոսներու իբրեւ վսեմ, միշտ ուղեցոյց
Եւ ոսկեքեւ յոյսի թռչուն մի անմատոյց...:

Ու փոխուեցաւ բշնամիին գրոհն անդուլ,
Սոսկազարհուր ուրականի մ'համայնակո՛ւլ,
Որ կ'սպառնար արմատախիլ ընել կարծես
Նաւահանգիստն աներակուած ու մթակէզ...:

Խաւարին մէջ եւ դարձնել ո՛ր խեղդամահ
Կերտնեղեան վառ փարոսին լոյսը անմահ,
Փակել ընդմիշտ վերջին կայծն իսկ նուաղամար,
Որ ամէն ինչ դառնար նացի, անլոյս խաւար:

Երբ ան դարձաւ կանքեղի պէս վտիտ, անոյժ,
Եւ ամէն տեղ իջաւ ծանր կապար, մշուշ,
Կռուողները զայն պահեցին լոյսով առկայծ,
Իրենց սրտին արիւնովը միշտ բոցարծարծ:

Խուժեց հիմա ծովը ցալկոտ ֆաղփին վըրան
Եւ խաւարը իջաւ որպէս քանձր վըրան,
Ու չարածին ուժ մը ահա ցնցեց հիմէն,
Լեռները խենթ, բլուրները գիւնով արդէն:

Բայց դիմադրեց ժողովուրդը դեռ անվհատ,
Արիակամ բանակն անոր ահեղամարտ
Պաշտպանեցին անոնք լոյսը կենսավարար
Ինչպէս գանձ մը անգին, արեւ մ'հոգեպարար:

Պաշտպանեցին ինչպէս մայր մը իր մէ՛կ որդին,
Մինչեւ իրենց շունչը վերջին, մահէն անդի՛ն...
Եւ իրենցմէ սոսկաց նոյնիսկ մահը զարհուր,
Մահը դալուկ ինկաւ, սողաց եւ անճատուր...:

Արտաշնչեց երբ փարոսին լոյսը վերջին,
Զէր մնացած էակ մ'անգամ կառչած շունչին,
Նահանջողներն, մեռելներն իսկ հերոսական
Հոն ուխտեցին օր մ'անպայման քէ ետ կուգան:

Ու կը վառեն իրենց ձեռքով լոյսը մարած,
Կերտնեղեան վսեմ հուրն այդ մթնապառած
Կը բռնկի անգամ մ'ալ ան որպէս արեւ,
Եւ անվախեան լոյսի աղբիւր կ'հոսի, բեթել:

Անցա՛ն օրեր սե՛ւ, ցաւագին, կորափամակ,
Եւ պարտուած օրեր անվերջ ու միայնակ,
Նացիները, յաղթանակովն իրենց արնոտ,
Առաջ գացին խրոխտափայլ ու մահահոտ:

Ու կարծեցին թէ՛ խլած են փառք ու երազ,
Ծունկի կուգայ մեծ թշնամին ալ պարտուած,
Թէ կը դառնայ իրենց կամքը վնիւ անխախտ,
Տէր կը դառնան ողջ աշխարհին անտէր, անբաղդ:

Խորտակուեցան սակայն ցասման թումբերը կուռ
Շղթայագերծ դարձաւ վրէժն արշաւաստյր,
Եւ թանակը կարմիր սուրաց առա՛ջ, առա՛ջ,
Անկարելի խոյանք մ'իբրեւ մահաշառաչ:

Ե՛տ խլուեցան ծաղկուն գիւղեր ու ֆաղափներ՝
Նացիներու ձեռքով հիմա փռչի, աւեր,
Փախուստ տուաւ վատ թշնամին խուճապահար,
Լքած ետին ռնիւրներու դժոխք մը վատ:

Եւ յաղթական բանակն հասաւ մինչեւ Խըրիմ,
Հալածելով ռախները իր ոխերիմ,
Զարկա՛ւ, փշրեց գանոնք կարծես հուրէ՛ բաթով,
Ոչնչացո՛ւց իր վրէժին տակ երկաթով:

Գարձեալ շողաց Կերտնեղեան փարոսը կայր....
Համբարդներուն փրկութեան ա՛փ ու ջերմ համբո՛յր,
Գալիֆներուն մէջ ան մնաց յաւիտ անմա՛ր,
Ազատ մարդու հոգւոյն իբրեւ հուրը պայծա՛ռ:

Տ Ղ Ո Ւ Ս Ն Ե Տ

Իմ թանկագի՛րն, մէկ հատիկ, չարաճնի՛րիմ տղաս,
Տարիներուն հետ կարծես ա՛լ աւելի խենթ կ'ըլլաս,
Արեանըդ մէջ կ'արշաւէ մրրիկներու հուր ոգին,
Կը բռնկիս, կը պոռթկաս դուն ամեն ժամ, իմ անգի՛րն:

Ուրբն անգամ ծաղկեցան ծաղիկները լուսամերկ,
Եւ հասակդ տես հասաւ հօրդ մէջքին վշտաբեկ,
Բայց մընացիր դուն, որդի՛, մո՛յն երեխան անառակ,
Նոյն անիշխան տղեկն հին, ա՛հ կռուազան իմ գաւակ:

Կը գանգատին քու վըրադ դուռ, դրացի ամեն օր,
Թէ՛ դասընկեր ու անցորդ կ'ընես յանախ վիրաւոր,
Կը փրցընես, կը մսկես դուն ծաղիկներ փափկագին,
Կը մագլցիս պատերէն ուրիշներու պարտէզին:

Իմ օճիփէս կը բռնեն, որդի՛, կարծես ես ըլլամ
Յանցաւորը անմեղուկ քու մեղքերուդ դառնահամ,
Պէտք է, կ'ըսեն սանձ դնել քու բեռանիդ բարձրագոտ,
Կապել ձեռքերդ ալ անգուրք. հանգիստ կ'ուզեն եւ անդորր:

Կարծես չ'ըլլար բաւական ուրիշներու բիւր գանգատ,
Արարփներդ դարձեր եմ, տղաս, շատուց ճարահատ,
Կը վազվըգես մեր տան մէջ, կը տապալես ամեն ինչ,
Շարժումներուդ հետ անսանձ, ա՛հ իմ տղաս վրդովիչ:

Զունինք բոպէ մը հանգիստ դարձցէն վերջ երբ տուն գաս,
Ո՛հ, առաջին ֆայլիդ հետ կ'ըլլաս կարծես պատուհաս.
Կ'ուզես այսինչ ու այնինչ, կը պահանջես ամեն բան —
Մէկ անգամէն ունենալ, ւ՛ գոհ չես բընար դո՛ւն սակայն:

Զես մտածեր, իմ անգի՛ն, թէ խոցուած է սիրտս վերք,
Ուժասպառ է մայրդ ալ, աշխատանքէն յոգնաբեկ,
Ու կը պնդես, որ ըլլայ կամքդ կատար ամեն ժամ,
Բռնակալ մը ըլլայիր կարծես փոքրիկ, անզգամ:

Զգաստացած չունիս դուն, ա՛հ, որքան ալ հատնիմ ես,
Զես մեղքնար ալ բընաւ պոէտ հօրըդ վշտակէգ.
Բայց ի՛նչ փոյթ թէ՛ հատնիմ ես, ա՛հ անառակ իմ տըղաս,
Երբ-ալէս վերջ դուն անի՛ս, քերթուածի մ'պէս վառ մընաս:

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԿՏԱԿ

Որդեակ, ըսաւ մայրըս՝ ինծի, վշտերու մէջ ջըղագալար,
Անապատի ճամբուն վըրայ, ա՛հ իմ հոգեակ, մի՛ լար, մի՛ լար,
Գիտեմ, որդի, եղբայրըդ էր, որ խըլեցին դեռ քիչ առաջ,
Ու կ'արիւնի սիրտըս անվերջ անոր սիրով մշտահառաջ:

Նայն ձեռքերը յօշոտեցին հայրդ ալ հուժկու, դառնաթափծ
Սա կոյսն անգօր քոյրդ է չքնաղ, ազգէն կըտակ քեզի եւ ինձ,
Եղբայրներդ են հոս քողովուած, բոլորն ալ քեզ հարազատ,
Կը տուայտին գազաններու ճանկերուն մէջ արիւնացայտ:

Ամեն ինկող մաս է քեզի, որդի՛, ըսաւ, մայրըս տխուր,
Մէկ մարմին ենք եւ մէկ հոգի, ազգը կ'ըլլայ փըշուր, փըշուր,
Տըղա՛ս, ամեն գացող գաւակ քեզի՛ եղբայր, ինծի որդի,
Ամեն հատնող շունչ մըտերիմ անմահ շունչն է ժողովուրդի:

Մի՛ լար, ըսաւ մայրս ինծի, միայն եթէ դուն ողջ մընաս,
Յիշէ՛ բոլոր չարիքներն այս իբրեւ գազիր նենգ պատուհաս,
Տկարն է որ միայն կուլայ, ըսաւ մայրս, իբրեւ կըտակ,
Հայուն վիշտը մէջդ փոխուի վըրէժներու քո՛ղ անյատակ:

ՔԵԶԻ ՆԵՏ

Հայրենի՛ք իմ, եթէ կամ ու կը շնչեմ ես այսօր,
Պատճառն այն է, որ դուն կաս ու քո շունչըդ է ներգօր
Զիս կը պահէ կենդանի, կը բաբախես մէջքս դուն,
Ու կ'ուռնանամ ես քեզմով եւ կը նայիմ վառ հեռուն:

Մասնիկըդ եմ անբաժան, քեզմէ բռնի փրցուած,
Քեզմէ հեռու՝ քեզի հետ, քեզմով միայն միշտ առկայծ,
Ճիգերուդ հետ մաքառող, լոյս օրերուդ հետ արբշիռ
Քեզմով միայն գոհ, հպարտ, հերոսաշունչ իմ երկիր:

Նայնացած եմ քեզի հետ, հոգիս քեզմէ անանջատ,
Ու կը նանչնամ մէջըդ գիւ, քեզի իբրեւ հարազատ,
Քեզմով միայն կատարեալ, միա՛յն քեզմով յաղթական,
Իմ նորագիւտ ազնիւ մա՛յր, նոր օրերու Հայաստան:

ԳԱԼԻՔ ԳԱՐՈՒՆ

Որքա՛ն, որքա՛ն հեռու է Գարունն անուշ դեռ ինձմէ,
Ծաղիկները կը ննջեն տերեւներուն մէջ փափուկ,
Դեռ չեն դըպած մինչեւ իսկ լոյսին շրթներն ալ տափուկ
Հողի ծոցին դողացող, հունտն որուն մէջ կը նիրհէ:

Բայց ես այժմէն կ'երագեմ գեփիւններուն երգն աղուոր,
Ծիծեռնակին այցն ազատ, խաղովներով լի այգին,
Ու կը կրկնեմ բառերն իսկ սիրոյ փաղցրիկ այն երգին
Կը մըմընջեն գոր իրար ծառ ու ծաղիկ մեղմօրօր:

Ու կը կարծես թէ մարդիկ ես ինքզինքս կը խաբեմ
Տեսիլներով անկայուն, երագներով ալ շինծու,
Ու չեն գիտեր թէ կ'երգեմ առաւօտըն ակաղճուն,
Ինչ որ վաղը պիտի ծաղկի եւ Ապագան լուսադէմ:

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԶՈՂՈՂՈՒԹԻՒՆ

Մայրիմ իմ, ինչպե՞ս, ըսե՛ք ի՞նչպես կըրնայիր
Տանիլ այնքան ցաւ, մըղձաւանջ մըշտակայ,
Զեղանք երբեք քեզի հանդէպ կարեկիր,
Քեզ՝ անգիտակ, չարչարեցինք անխընայ:

Կը կարծէինք թէ՛ պարտքդ էր մայրական
Մեզի համար հատնիլ, հալիլ, հեկեկալ,
Ու հետեւիլ մեզի ամեն ժամ, վայրկեան,
Որ անէինք գուրգուրանքիդ տակ ծաղկեալ:

Մայր իմ անուշ, երբե՛ք, երբե՛ք չի գիտցանք,
Թէ՛ դուն որքա՛ն բարի էիր ու գոհող,
Մայր իմ կեանքդ եղաւ կարօտ ու զըրկանք,
Քու բաժինով մեր օրն ըրիր արփաշող:

Ա՛հ, հիմայ որ յիշատակըդ մընաց լույ,
Գիտակցութիւնն եկաւ որքա՛ն դանդաղ, ո՛ւշ...
Ա՛հ, տեսնէի լոյսն աչքերուդ անմոռմոք,
Ու վերքերդ իմս ըլլային, Մայր բընփոյշ:

ԻՄ ԶՈԳԻՍ

Մերք կ'ընկնուի իմ հոգիս փոքրիկ մանուկ մը իբրեւ,
Ու խաղալիք կը դառնայ հողմին որպէս չոր տերեւ,
Մեղրամումի պէս դալուկ ան կը հալի արեւէն,
Թախիծներն իսկ իր փափուկ որքա՛ն երկար կը տեսնեն:

Յոյսէն լիուած կը դառնայ որք մ'անժըպիտ, անսուաղ,
Զունի երդիք մը տափուկ, մոռցեր է զինք սէրն, աւա՛ղ,
Սխալ տեղեր կը տանին ճամբաները զինք ընդմիջտ,
Զունի պահ մը ան կարծես երանութեան ու անվիշտ,

Մերք ալ կ'ըլլայ վիրաւոր վագր մը կարծես ան վայրի,
Զար որսորդի մ' վըրէժով, որուն սիրտը միշտ կ'այրի,
Ու բզբփոխ կ'ուզէ ան տիեզերքը անգըլուխ,
Որ ծայր առնէ ամեն ինչ դարձեալ որպէս մառախուղ:

Մերք ալ, կ'ըսես, կը դառնայ ուժ մը անվերջ, կործանիչ՝
Արդարադատ մահուան պէս եւ սիրոյ պէս արարիչ,
Մուսաններէն կը շոյուի եւ անոնցմով գինովցած
Տէր կը դառնայ տիեզերքին եւ Աստուած մը անաստուած:

ՀԱՄԱՅՆԱԿԱՆ ՍԷՐ

Սիրտըս այնքան լայն է, որ անանձնական ու բարի,
Թող ամեն մարդ սիրածիս ձգտի հոգուով ու փառի,
Ըմբռնել գայն ինծի չափ, շնչէ քաղցրիկ շունչն անոր,
Քերթողի մ' պէս խենթեանց գեղեցկութեամբ մեղրածոր:

Զեմ նախանձիր եւ երբեք եթէ նոյնիսկ խլիւղին
Ինձմէ սիրուած էակն այդ, վարդափափուկ գեղուին,
Բաժին հանել կ'ուզեմ եւ իմ սիրածէս ամենուն,
Որ հեղեղուի մարդկանց սիրտն ֆնֆռութեամբ մի անհուն:

Բաժնել կ'ուզեմ քովչանքով իմ սիրածըս մաս առ մաս,
Իբրեւ բերկրանք անարատ, իբրեւ գրգուռն ու երազ,
Քանգի խո՛ւալ մ'է իմ սէրն, բարութիւն է եւ օրօր,
Թող ամեն մարդ գայն ըմպէ որպէս գինի ու շրնորի:

ՆՈՐ ՏԱՐԻՒՆ

Ահա կրկին կ'ողջունեմ քեզ, լուսաբողբոջ Նոր Տարի,
իբրեւ ինծի փաղցրիկ ընկեր, կամ հարազատ քոյր մը բարի,
կուգաս ահա ոսկեշառայլ խոստումներու գերք այգաբաց,
կը գրկուիս հետս սիրով երջանկութեամբ մ'կարծես անանց:

Հագիւ կ'զգամ քէ հետքս ես ու խնդութեան կ'ըմպեմ գինին,
Դալուկ շուֆիդ հետ կը մընամ որբի մը պէս քախանազին,
իբրեւ տեսիլ չըւեր ես դուն, ըսելով քէ կուգաս նորէն
Եւ յոյսերս մսկոտ ու հեզ քեզ կը կապուին ո՛ր համօրէն:

Ըսէ՛ ինծի, ո՛վ Նոր Տարի, ինչո՞ւ ինծի կը զրլանաս
Պռէտական ֆիչ մը հանոյ՜ք, ֆիչիկ մըն ալ անուշ երագ,
Մտերմական ֆանի մը խօսք եւ ֆանի մ'ալ սխալիչ վանկ,
Թ'ապարդին չեն համայնաշունչ հատնումներու երգն ոսկեհանք:

Ըսէ՛ ինծի քէ օր մըն ալ դուն պիտի գաս անակնկալ,
իբրեւ շքեղ վարձատրութիւնն իմ ճիգերուս արւնահալ,
Ըսէ՛ ինծի քէ պիտի գաս դափնիներով գոհարակուռ,
կը պաղատի՛մ, քեզ Նոր Տարի, միայն մահէն առաջ եկար:

ՄԵՌԵԼԱԿԱՆ

Կ'ըզայ ամեն մարդ այսօր մեռելներուն յուշն անտես,
Մեզմէ՛ յաւէտ մաժնուած, սիրելիներ մոխրակէզ,
Որոնք օր մը մեկնեցան՝ կարօտ լոյսին, արեւին,
Մեզ ալ կարօտ ձրգելով իրենց անուշ բարեւին:

Սիրող մ'ահա կը սըզայ իր սիրածին վէրքը վառ,
Կ'ըլլայ բեկբեկ իր հոգին երագներով վշտահար,
Մէկը քաղեց եղբայր մ'հոս, ֆնֆոյշ ֆոյրիկ մ'ալ այնտեղ,
Կը տըրորէ մօր մը սիրտն անանց վիշտ մ'ալ խելայեղ:

Սակայն ամեն մարդ կուլայ իր մեռելին համար լոկ,
Իմ սիրտս է որ կը մըլտայ կսկիծներով անողոք,
Ամեն մեռնող մարդու հետ, ֆանգի ինծի հարազատ
եղբայր եւ քոյր ու հայր է՝ ամեն անցորդ, ամեն մարդ:

26786

GOTCHNAG PRESS
New York, N. Y.